

Metamorfoze sekularizacije u modernitetu

Vlaho Kovačević
vlaho3@yahoo.com

UDK: 316:2 Mardešić, Ž.
211.5:316.42
Izvorni znanstveni rad
Primljeno: 20. lipnja 2011.
Prihvaćeno: 15. srpnja 2011.

Tema ovog izlaganja – nastavljajući misao i život Željka Mardešića – poziva na produbljeno razmišljanje o kontraverznom odnosu prema sekularizaciji. Metamorfoze sekularizacije u suvremenom svijetu omogućavaju nam u duhovno-povijesnom i socio-kulturnom kontekstu moderniteta nov pristup u razumijevanju procesa sekularizacije. Na ovaj način moguće nam je pronaći povijesno, religiozno i misaono ležište za valjano shvaćanje ne samo nužnih, nego čak i dovoljnih uvjeta za potpuno iščitavanje duhovne kristalizacije metamorfoza sekularizacije – u kontekstu mnogostruke modernosti.

Ključne riječi: metamorfoze sekularizacije, religiozno iskustvo, modernitet, fenomenološki pristup, sveto, svjetovno, moralni dignitet, smisao egzistencije, duhovnost, ideologija, sinteza, integralan pristup.

1. Afirmacija fenomenologijskog pristupa metamorfozama sekularizacije

Naš pristup u ovom izlaganju je nedvojbeno interdisciplinarnan jer pokušava razumjeti neslućene mogućnosti metamorfoza sekularizacije kao univerzalnog i konkretno-povijesnog fenomena. Interdisciplinarnost ovog izlaganja očituje se u razumijevanju sklopa osnova metamorfoza sekularizacije koje su duhovno-povijesne naravi, a utemeljene su u vjerničkom iskustvu kršćanskog tipa i u korijenu metamorfoza sekularizacije; a one su usložnjene socio-kulturnim sustavom posvjetovljenja. Navedeno nam omogućava suptilnu dijalektiku gibanja metamorfoza sekularizacije u njihovim faktičkim (sociološkim) i transcendentnim (religijskim) i (transcendentalno) filozofijskim fenomenologijama.

Navedena suptilna dijalektika kretanja metamorfoza sekularizacije na razini vjerničkog iskustva kršćanskog tipa uznosi metamorfoze sekularizacije na uni-

verzalnu razinu, te omogućava izrastanje specifičnih društvenih oblika sekularizacije. Fenomenološki pristup u ovom izlaganju je pripomoć pojavi metamorfoza sekularizacije kao jasnijem samorazumijevanju procesa metamorfoza sekularizacije i mnogostrukosti moderniteta. Fenomenologija na taj način također otvara (samoskrivljene) nedosljednosti, zablude i nedostatnosti kako vjernika tako i nevjernika. Taj fenomenološki pristup naglašava metodološko-skeptički *epoché*, koji otvara mogućnosti mnoštvu prilaza, među kojima navlastito sociološkom.

Zato je naše dijalektičko razumijevanje *teze* o metamorfozi sekularizacije – kao o procesu nastajanja religioznog iskustva – u ovom izlaganju suprotstavljeno interpretaciji *antiteze* metamorfoze sekularizacije kao novovjekovnog razvoja posvjetovljenja. Time se usmjeravamo prema *sintezi* – suodnosu moderniteta i religioznosti.

U tom smislu zacijelo je moguće, pa i veoma plauzibilno – sekularizaciju, modernitet i religioznost – promatrati u kontekstu eventualnog »i-i«. Naš pristup dokida »načelo proturječja« jer to proturječje svojim »ili-ili« upravo omogućuje razumijevanje sekularizacije, moderniteta i religioznosti na temelju idejno-političkog karaktera. Zato se ključna ideja, parafrazirajući Petera L. Bergera, da *modernizacija nužno vodi opadanju religioznosti, kako u društvu tako i u svijesti pojedinaca*, pokazala pogrešnom.

2. *Religiološki pristup metamorfozama sekularizacije u modernitetu*

Samim time autentično kršćanstvo – artikulirajući se kroz religiozno iskustvo kao vjerničko iskustvo kršćanskog tipa na duhovnoj, moralno-praktičnoj i kolektivno-društvenoj dimenziji – smatra prvorazrednom površnošću isključivo razumijevanje moderniteta kao svjetovnosti. Tako modernitetu nije uskraćeno religiozno iskustvo u vjerničkom iskustvu kršćanskog tipa i zato sekularizacija nije posvjetovljenje s obzirom na njen mogući idejno-politički karakter.

Premda sociološke i kulturalne teorije stavljaju naglasak moderniteta na onom epistemološkom, kao obliku ili načinu znanja, povijesni proces sekularizacije naglasak stavlja na priznavanje samostalnosti i smislenosti svjetovnom svijetu. Drugim riječima, modernitet svoj definicijski korijen duguje posebnom poimanju *znanja* ili *iskustva* modernosti i/ili modernizacije koji su dobro promijenili antropološku strukturu i senzibilitet modernog čovjeka. Zbog toga modernizacija ima učinak sekularizacije kao posvjetovljenja – uz respektiranje utjecaja različitih kultura i civilizacija. Ipak modernizacija i sekularizacija, prema Peteru L. Bergeru, nisu srodni fenomeni.¹

¹ Usp. Peter L. BERGER, *Desekularizacija sveta. Preporod religija i svetska politika*, Novi Sad, 2008, 13 i 17.

Ovo je potrebno posebno naglasiti zbog specifičnih metodoloških razloga. Metodološki zadatak koji dopire do bitnih, što znači ontoloških problema ili »temelja« religioznosti, upravo ima i ovu izuzetnu težinu: dešifrirati teorijsku razinu društvene integracije vjerničkog iskustva kršćanskog tipa u *kršćanstvo*, što otvara epohalni proces matamorfozama sekularizacije. Na taj se način religioznost odvaja od kršćanske religije čime uspješno nadilazi preživjele kušnje ideologijskih pretpostavki svake znanosti, *respective* sociologije. To, kao oblik nadahnuća religioznim iskustvom postaje pouzdan jamac opstanku vjerničkog iskustva kršćanskog tipa.

Zato za razliku od moderniteta i sekularizacije – kao kategorijâ posvjetovljenja – vjerničko iskustvo kršćanskog tipa povezano je s otkrićem *svetoga*, koje je element strukture svijesti, a ne stadij u povijesti te svijesti, ističe Mircea Eliade.² Navedeno nam kao plodonosna ideja, u uvjetima kasne modernosti, pokazuje doseg i snagu sustava heurističkih ideja kao misaonih traverzi u valjanom fenomenologijsko-sociologijskom odgonetanju fenomena metamorfoza sekularizacije.

Zato se sekularizacija ne može tumačiti kao stadij u povijesti, već kao element strukture svijesti koji je neodvojiv od religioznog iskustva. Religiozno iskustvo, kao izravno proživljeno iskustvo kolektivne svijesti koja živi u religioznim sjećanjima, paradoksalno je relativno imuno na bilo koju sekularizaciju kao kategoriju posvjetovljenja – za razliku od same religije, odnosno religioznosti kao stadija u povijesti te svijesti.

Štoviše, djelujući u svojoj »domeni«, sekularizacija kao struktura svijesti može raditi u korist svetog, budući da ugrožava ili pak eliminira ono što je u kršćanskoj religiji – kao institucionaliziranoj vjeri – rubno, efemerno.³ Kušnja kršćanstva je u čovjekovoj mogućnosti transcendiranja iskustvene, »tvrde« stvarnosti na temelju čovjekove vezanosti uz *sveto*. Kršćanstvo samim time može, ali i ne mora, postati na temelju religioznog iskustva ontološki fenomen i transcendentalna crta stvarnosti – pronalazeći elemente koji su čovjeku i *svetom* nekako (analogno) zajednički.

Na ovaj način promatramo sekularizaciju kao transformaciju kršćanske religije, odnosno religioznosti, ne promatrajući je kao dugotrajan proces u kojem je došlo do posvjetovljenja religioznih sadržaja ili njihovih potiskivanja iz javnosti kad su u privatnom i javnom životu nestajale religiozne veze, transcendentni stavovi, očekivanja života u onostranosti, obredne radnje i ustaljeni obrasci.⁴ Shvaćamo je kao egzistencijalnu mogućnost čovjeka – otvorenost, koja uključuje ne samo objašnjenje svijeta, već i njegovo razumijevanje i, s tih pozicija, projektiranje ljudskih mogućnosti.

² Usp. Mircea ELIADE, *Geschichte der religiösen Ideen*, sv. I, Freiburg in Br., 1987, 7.

³ Usp. Esad ĆIMIĆ, *Drama a/teizacije*, Zagreb, Sarajevo, 2006, 162.

⁴ Usp. Hans BLUMENBERG, *Legitimitnost novog veka*, Sremski Karlovci, Novi Sad, 2004, 9.

Zbog tih neslućenih mogućnosti nije posvjetovljenje osnovni modus postojanja ljudskog bića, nego religiozno iskustvo koje svatko mora steći sam. A ono s antropološkog stajališta može biti i religijsko i religiozno. Zato modernitet ne bi u tom slučaju, kako neki podrazumijevaju, stvarao uvjete za pojavu *svjetovnosti* u modernom društvu,⁵ ističe Željko Mardešić, već i – domećem – *religioznosti*.

3. Problem prosudbe sekularizacije i moderniteta

U ovom, do sada izrečenom pogledu prihvaćamo postmodernistički pristup kao poveznicu duhovno-povijesnih procesa tradicije sa socio-kulturnim kontekstom moderniteta i njegovih procesa. U tome je nemoguće zanemariti fenomenologijski pristup koji je samosvojan. Time ne ostajemo samo na razini teorijskog pristupa koji ima svoju unutarnju granicu u antinomičnosti ljudskog teorijskog uma u transcendentnoj, metafizičkoj sferi (I. Kant).⁶

Spomenuti pristup, kao plodonosna ideja, djeluje poput nečeg što je dobačeno iz budućnosti, jer upravo u uvjetima kasne modernosti pokazuje doseg i snagu sustava heurističkih ideja kao misaonih traverzi u valjanom fenomenologijsko-sociologijskom odgonetanju fenomena sekularizacije. Zato kršćanstvo (unutar uzajamnih odnosa aktualnih socijalnih fenomena na temelju interakcija značenja – koje proizlaze iz društvenog djelovanja metamorfoza sekularizacije u razumijevanju povijesnih procesa i struktura) traži ne samo neku vrstu neovisnosti, već i izvjesnu promjenu svjetova, korjeniti diskontinuitet pripadanja – pri čemu se istovremeno održava identitet vjerničkog iskustva kršćanskog tipa.

Dakle, kombinacije realnih odnosa nisu posljedica pravilnosti i zakonitosti sadržanih u dubinskim strukturama društvene interakcije za kršćanstvo. Kršćanski subjekt je osoba pročišćena od društvene interakcije, zatim, u krajnjoj liniji, od odnosa značenja – te je otuda manifestacija društvene interakcije nepredvidljiva u strukturi mijenjanja samog kršćanskog subjekta. To odgovara Weberovoj koncepciji karizme⁷ kao inovativne sile koja izaziva društvenu interakciju. Ipak treba primijetiti da biti pročišćen od društvene interakcije dakako ne znači prestanak društvene interakcije, nego, nasuprot, njeno pojačanje, ali u saviježđu (sabiranju) »očišćenih fenomena« koji su, samim tim, otvoreni za proširenje okvira analitičkog zahvata i poticaj stvaralačkoj imaginaciji.

Samim time pojam sekularizacije u naše shvaćanje povijesti uvodi paradoks – da se neki događaji definiraju društveno, a ne religiozno kao i to da nam se sva

⁵ Usp. Željko MARDEŠIĆ, Sekularizacija i modernitet, *Nova prisutnost*, 4 (2006) 2, 287-289, 287.

⁶ Usp. Nikola SKLEDAR, *Čovjek i kultura*, Zagreb, 2001, 26.

⁷ Usp. Max WEBER, *Economy and Society*, Berkeley, 1978.

zbiljnost čini svjetovna. Tako se novovjekovni temeljni karakter »svjetovnosti« može razumjeti samo pod pretpostavkama koje mu kao takve ostaju nedostupne.

Zato smo pokušali ne ostati pod pretpostavkama koje pojmu sekularizacije *per se* ostaju nedostupne. Na temelju fenomenologijskog mišljenja pokušali smo dokinuti novovjekovni pristup o kršćanskoj religiji kao posebnom ideološkom govoru izvorne društvene zbilje (Durkheim). Uvjereni smo da kršćanstvo nije odsjev svjetovnih događaja, nego da su svjetovni događaji odraz životnog stava, stanja duha, konkretan način postojanja i životna praksa pojedinačnog sudionika kršćanstva – u čemu se ocrtava izvorna misao Željka Mardešića.

Zaključak

Jednostrano shvaćena sekularizacija otkriva idejno-politički karakter sekularizacije, moderniteta i religioznosti, a njima nedostaje tolerancija za različita mišljenja i poštivanje slobode mišljenja i nutarnjeg etičkog čina pojedinca, kao i izvornost u razmišljanju. Sve to dovodi do toga da se sekularizacija, modernitet i religioznost promatraju ispod moralne razine ljudskoga i svode sekularizirani svijet u formu nevjernika. Uz to ne prihvaćaju temeljnu stvarnost kao posljednji razlog postojanja i ne kreću se u području dvostrukog značenja. Otuda tumačenje razumijevanja sekularizacije dobiva dvostruko značenje koje je ovisno o društvenom kontekstu i mjestu gdje se sučeljavaju različita tumačenja.

Razumijevanje sekularizacije je moguće samo na razini dubinske dimenzije koja je čovjekov način da se stavi u odnos s temeljnom stvarnošću – u očitovanje nečega što izranja u osjetilnom – u imaginaciji, u gesti, u osjećaju. Ovaj temeljni izraz kao posljednji razlog postojanja nije uvijek prikrivanje onoga što se želi reći, nego je ponekad »očitovanje, otkrivanje *svetog*«. Fenomenologiju sakralnog u razmatranju o tumačenju i razumijevanju valja shvaćati kao pripremu za otkrivanje smisla metamorfoza sekularizacije.

Zato moguće dileme, koje nam pruža sekularizacija, možemo s jedne strane prevladati upravo povezujući metamorfoze sekularizacije unutar vjerničkog iskustva kršćanskog tipa sa suvremenim socijalnim fenomenima. Ovo pak podrazumijeva da metamorfoze sekularizacije prebivaju unutar pojavnog svijeta kao nezamjenjivi oslonac u potrazi za izgradnjom pretpostavki izvornog duhovnog uzleta.

Vlaho Kovačević

Metamorphosis of secularization in modernity

Summary

Secularization comprehended one-sidedly reveals the ideological – political character of secularization, modernity, and religiosity which lacks tolerance for differences of opinions. This lack of tolerance does not respect freedom of opinion, one's internal ethics, original thought which leads to the point where secularization, modernity, and religiosity are observed in immoral man, leaving the secular world as a nonbeliever. Without accepting, that the ground reality as the last reason of being goes in the area of double meaning. From that point comes the explanation of secularization having a double meaning which depends on the social context and place where the different explanations meet.

Comprehension of secularization is possible only on a level of deep dimension which is man's way of putting himself in relation to ground reality, a realization of something that arises from the senses, in imagination, in gesture, in feeling. This expression of ground reality as the ultimate reason of being, not always hiding what one wants to say, is sometimes revealing »holiness« itself. The phenomenology of sacral should be understood as preparation for revealing the meaning of the metamorphosis of secularization.

Thus, further dilemmas which we gain from secularization we can, on one hand, overcome by connecting the metamorphosis of secularization inside Christian religious experience with modern social phenomena. This implies that the metamorphosis of secularization is incorporated inside the visible world as an irreplaceable support in search of building assumptions of spiritual burst.

(na engl. prevela Jana Savin)